

Erdem 23, Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II, Cilt 8, 23 Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Ocak 1996, 368 sayfa.

1995 yılının UNESCO tarafından “Hoşgörü Yılı” ilan edilmesiyle Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Türklerin hoşgörüsünü esas alarak *Erdem Dergisi*’nin 22-23-24ncü sayılarını “Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı” adı altında yayınlamıştır.

Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II. Kitabı 317’den 685’e kadar 368 sayfadır. Dergi “İçindekiler”le başlayıp “Makaleler” ve “Tanıtma Yazılarından” oluşmaktadır. Sonunda İngilizce içindekiler, “Table of Contents” başlığıyla verilmiştir.

Makaleler; Ethem Ruhi Fıglalı’nın “Hünkâr Hacı Bektaş Veli” başlıklı makalesinde hayatı ve eserlerinden bahsedilmektedir. Vilayet-Nâme’ye göre, Hacı Bektaş Veli’nin Ahmed Yesevî ocağından ve Horasan erenlerinden olduğu belirtilerek, Horasan hükümdarı İbrahim es-Sânî Seyyid Muhammed ile Şeyh Ahmed adlı Nişâburlu bir âlim zâtın kızı olan Hatem (Hatme)’in oğludur. Asıl adı da Bektaş’tır, denilerek, babası tarafından Hz. Ali’ye mensup olduğu bildirilir. Ayrıca Hacı Bektaş’ın Mevlânâ Celaleddin Rumi’nin çağdaşı olduğu hem Menâkıbu’l-Ârifin’de hem de Vilâyet-Nâme’de belirtildiğinden bahsedilmektedir. Diğer taraftan Yunus Emre’nin, Alevî-Bektaşî şiirinde ön sırayı aldığı da vurgulanmaktadır. Hacı Bektaş Veli’ye ait olduğu belirlenen eserler şunlardır: Kitâbu’l-Fevâid, Makâlât, Şerh-ı Besmele, Şathıyye’dir. Fâtiha Sûresi Tefsiri, Mâkâlât-ı Gaybiyye ve Kelîmat-ı Ayniyye, Hurde-Name, Ussü’l-Hakîka gibi bazı eserlerin de ona ait olduğundan söz edilirse de bunların Ona aidiyeti henüz ortaya konulabilmiş değildir, denmektedir. Abdülkadir Sezgin, “İslâm Düşüncesinde Tarikat ve Bektaşî Tarikatı başlıklı makalesinde İslâm dininin 4 mertebe halinde anlatıldığını bunların; Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat olduğundan sözedilmektedir. Tarikatların Bugünü ve Tereddütler, Tarikatlarda Silsile, Menâkıbnâme’ye Göre Osmanlı-Hacı Bektaş İlişkileri, Bektâşilikte Vergi ve Vergi Çeşitleri, Bektaşilik’te Kollar, Bektaşî Tarikatında Hukuk, Bektaşilikte Vergi Ve Vergi Çeşitleri, Bektaşilik’te Kollar, Bektaşî Kelimesiyle Eş Anlamli Kelimeler, Bektaşilikte Tekke Veya Dergâh, Beştaşilikte Zikir Veya Ayin, Bektaşilikte İkrar başlıkları altında bu konularda teferruatlı bilgiler verilmiştir. Mehmet Sağlam, “Geleneksel Türk Hoşgörüsü” başlıklı makalesinde, tarihi gelişimi içinde, Türk toplumunun geleneksel hoşgörüsünü özellikle inanç sistemi açısından ortaya koymaya çalışmaktadır. Temel hareket noktası olarak içinde yaşanan evrensel ve millî kültürün en önemli unsurlarından olan değer yargıları ile inanç sistemlerini ele almaktadır. Tarih boyunca Türk Devletlerinin Müslümanlara olduğu kadar, Gayr-i Müslimlere de hoşgörüyle davrandığı vurgulanmaktadır. Hüseyin Çelikcan’ın “Türk-İslâm Kucaklaşması Hoca Ahmed Yesevî Ve Bilinmesi Gereken Gerçekler” başlıklı makalesinde, Türklerin Müslüman olması, İslâm dininin Türk kültür ve töreleriyle kucaklaşması dünya tarihinin en önemli olaylarından biridir denilerek, Hoca Ahmed Yesevî ve O’nun İslâm dinini, İslâm tasavvufu yönünden ele alıp, anlaşılır hâle getirip; özüne aykırı olmayacak şekilde Türk töreleriyle kucaklaştırdığını, kitlelere yayan ilk Türk mutasavvıfı olduğundan bahsedilmektedir. İslâm tarihi içinde gelişen olaylardan söz edilerek birlik, beraberlik, bütünlük içinde olmamız gerektiği üzerinde durulmuştur. Avnî İlhan, “Şiilik Ve Ana Prensipleri” başlıklı makalesinde, Şiilik, Gulat, (aşırılar), İsmailiyye,

İsnâaşeriyye, Zeydiyye, Tevhid, Adl, Nübüvvet, İmâmet, Mehdi, Meâd, Ric'at, Takiyye, Şiiilikte Fıkıh, Velâyet-i Fakih gibi kavramlar açıklanarak, anlatılmıştır. Nevin Korucuoğlu, "Veled Çelebi Mevleviliği Anlatıyor" başlıklı makalesinde, Kültür Bakanlığı yayınlarından *İzbudak* adlı eserde Çelebi'nin Mevlevîlik'i anlattığından bahisle, Mevlevîlik ve Alevîlik bağintılandırılmaktadır. Ahmet Ocak, "Selçuklular Döneminde Şii Sünni İlişkisi" başlıklı makalesinde, tarihi süreç içerisinde Selçuklu döneminde Şii ve Sünni ilişkilerinden bahsedilerek yıkıcı propagandalara karşı fikri yolla mücadeleden söz ederek eğitimin önemi üzerinde durmaktadır. Azize (Aktaş) Yasa, "Anadolu Selçukluları Dönemi Hoşgörü Ortamında Müslim-Gayr-i Müslim İlişkileri" başlıklı makalesinde, Binlerce yıllık tarihleri boyunca farklı etnik köken, din ve mezheplere mensup kavimleri adil bir yönetim altında birleştiren ve bunu daha sonra İslâmiyetle besleyen Türklerin, Anadolu'da, Selçuklular döneminde karşılaştıkları farklı etnik köken ve dine sahip insanları hoşgörü ortamı içinde bir araya getirmelerini özellikle, Gayr-i Müslimlerle olan ilişkiler, bu unsurların Selçuklu yönetimini tercih sebepleri ve onlara tanınan haklardan söz etmektedir. Abdülkadir Yuvalı, "Anadolu'da Türk Kimliği'nin Oluşması ile İlgili Bazı Tespitler" başlıklı makalesinde, Anadolu'nun Türkler tarafından fethi sonucu meydana gelen etnik, dini yani kültürel alandaki değişme ve gelişme olayı, Türk sosyal yapısı ve bunun siyasi tezahürü olan Türk devlet geleneği ile Türk Kimliği'ni tarihi süreç içerisinde anlatmaya çalışmaktadır. Tuncer Baykara, "Yeni Bir Ülkede Yeni İnsanlar" başlıklı makalesinde Türklerin gittikleri fethettikleri yerlerdeki halkla nasıl bir ilişkiye girdiklerini, nasıl millet ve devlet olduklarını anlatmaya çalışmaktadır. Salim Koca, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika" başlıklı makalesinde Türk Devlet anlayışına göre, halkı din, dil, soy ve kültür farkı gözetmeksizin bütünüyle refaha ulaştırmak ve refah içinde yaşatmanın Türk devletlerinin başında bulunan hükümdarların başlıca gayesi olduğundan bahisle Ekonomik faaliyetler, Ticaret, Tarım, Hayvancılık, Sanâyi ve İmâlat, Ekonomide Rol Oynayan Unsurlar, Şehirler ve Şehirliiler, Köyler ve Köylüler, Türkmenler başlığında o dönemi anlatmaya çalışmaktadır. Ahmet Vehbi Ecer, "Tarihte Türkler, İslâmiyet Ve Mezhepleri" başlıklı makalesinde Türklerin Orhon Abidelerinde belirtildiği üzere tek Hoşgörü" başlıklı makalesinde, Sünni ve Alevilerin Türk ve Müslüman olduklarını kabul etmek tarihi süreç içinde Türklerin Müslüman olmaları ve bu dine hizmetleri ile mezheplerin ortaya çıkışından söz edilmektedir. Neşet Çağatay, "Türklerin Tarihteki Yeri ve Milli Özellikleri" başlıklı makalesinde, Türklerin geçmişlerinin üçbin yıl ve tarihin en eski uluslarından olan Sümerler, Mısırlılar Eski Yunanlılarla çağdaş olduklarından bahisle, Türklerin ilk komşuları, Çinliler, İranlılar, Araplar, Türk Ulusunun Kısa Tarihçesi ve Milli Özellikleri, Eski ve Köklü Türk Kuruluşu Ahiliğin Türk Kültür, Eğitim ve Ekonomisindeki Rolü, Ahilik Nedir? Fütuvvetnâmelerle İlgisi Nedir?, Ahiliğin Köylerde Uzantısı, Konuk Odaları ve İmece başlıklarıyla bu konulardan söz edilmektedir. Refik Turan, "XIII. Yüzyıl Anadolu Buhranı ve Ayakta Kalan Güçler (Türk Tarihinde Müstesna Bir Yüzyıl)" başlıklı makalesinde, Anadolu'daki Moğol istilasının nasıl bir buhrana dönüştüğü ve hatta Türklük açısından bir felaket olduğundan bahisle, Moğollara Karşı Türk Uluları ve Kuruluşlar, Konya'dan Yükselen Ses; Mevlânâ, Celaleddin Rumi, Orta Anadolu'da Bir Türk Büyüğü; Hacı Bektaş Veli, Anadolu Türk'ünün Gönül sesi; Yunus Emre, Ahî Evran ve Ahîler başlığında bu konular üzerinde durulmaktadır. Mehmet Aydın, "Hacı Bektaş-ı Velî'de Dini Boyut" başlıklı makalesinde, Anadolu halk sufizminin Ahmed Yesevi'ye kadar uzanan çizgisinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin ve Yunus'un yerinden, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması uğruna başlatılan hareketlerden bahisle, Makalat'a dayanarak Hacı Bektaş-ı Veli'den ve O'nun dini anlayışından söz etmektedir. Abdurrahman Küçük, "Türklerin Anadolu'da Azınlıklara Din: Hoşgörüsü (Ermeni ve Yahudi Örneği)" başlıklı makalesinde, Anadolu'da Türklerin azınlıklara, Müslüman olmayanlara hoşgörüsünden bahisle Hristiyan Ermenilere Karşı Türklerin Dini Hoşgörüsü, Yahudilere

Karşı Türklerin Dini Hoşgörüsü başlıklarında Türklerin tarih boyunca dini ve ırkı ne olursa olsun herkese ayırım gözetmeksizin hoşgörülü ve adaletli muamele ettiği vurgulanmıştır. Sadi Bayram, “Ahiliğe Genel Bir Bakış, Ahlâk Ve Hoşgörü” başlıklı makalesinde, Türklerin sosyal meselelere çok önem verdiği ve bunun için çeşitli müesseseler meydana getirdiğini belirterek dönemin esnaf teşkilatı olan Ahilik teşkilatını ve bunların anayasası olan fütüvvetnâmelerdeki esasları, kâideleri, merâsimleri, adet ve öğütleri vurgulayarak ahlâk ve hoşgörü anlayışını anlatmaya çalışmaktadır. Mehmet Şeker, “Ahiliğin Anadolu’nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri” başlıklı makalesinde, Anadolu’nun Türkleşip İslâmlaşmasında Ahilerin önemi vurgulanarak, Anadolu’da Ahiliğin Yayılışı, Anadolu Ve Ahiler, Ahilerin Anadolu’da Dağılımları, Anadolu’da Ahiliğin Kültür Hayatı, Meslek Eğitimi, Meşreb Eğitimi, Fütüvvetnâmelerin Muhtevası, Fütüvvetnâmeler’de Sosyal Hayata Yönelik Kurallar, İbadet Eğitimi, Günlük Hayatın Diğer Yönleri ile İlgili Eğitim, Ahî Zâviyeleri Birer Okuldur, başlıklarında bu konular açıklanarak anlatılmaktadır. Erkin Ekrem, “Doğu Türkistan’da Süfi Hocalar” başlıklı makalesinde, Doğu Türkistan’ın İslâmlaşması, Hocalar Doğu Türkistan’a Girmeden Önceki Siyasi Durum, Hocaların Menşei, Hoca Ahmed Yesevî, Hoca Bahaüddin Nakşbend, Hoca Mahdumi Azam, Doğu Türkistan’daki Hocaların Silsilenameleri İle İlgili Meseleler, Doğu Türkistan’daki Hocaların İslâm Hareketleri, başlıklarıyla bu konuları irdeleyerek, önemle üzerinde durmuştur. Mualla Murat-Nuhoğlu, “Sünni-Alevi İlişkilerinde Hoşgörü” başlıklı makalesinde, Sünni ve Alevilerin Türk ve Müslüman olduklarını kabul etmek gerektiğini ve bu konuda çalışma yapılması, Atatürk Kültür Merkezi, Diyanet İşleri ve Üniversitelere görev düştüğü üzerinde durmaktadır.

Derginin “Tanıtma Yazıları” bölümünde “Ethem Ruhi Fıglalı’nın *Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik* adlı kitabı Fatma Ahsen Turan tarafından, Yaşar Nuri Öztürk’ün *Tarihi Boyunca Bektâşilik* adlı kitabı Pakize Aytaç tarafından, Fuat Bozkurt’un *Aleviliğin Toplumsal Boyutları* adlı kitabı İbrahim Dilek tarafından, Orhan Türkdogan’ın *Alevî-Bektaşî Kimliği (Sosyo-Antropolojik Araştırma)* adlı kitabı Ejder Çelik tarafından, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınlarından *İslâm Gerçeği* adlı kitap Alev (Kâhya) Birgül tarafından tanıtılmıştır.

Erdem Dergisinin Türklerde Hoşgörü (I-II-III) sayılarının bu konunun ilgililerine ve araştırmacılarına ışık tutmasını umut ediyoruz.

ALEV (KÂHYA) BİRGÜL
Atatürk Kültür Merkezi, Türk Toplumuna İle İlgili Sosyal
Araştırmalar Bilim ve Uygulama
Kolu Uzmanı

